

SANTA MARIA DE JONQUERES o SANTA MAGDALENA Resum de Catalunya Romànica

Situació

Vista exterior de l'església de Santa Magdalena de Maià des del costat sud-est. J. M. MELCIÓ

L'església de Santa Magdalena de Maià de Montcal o Santa Maria de Jonquieres es troba al límit de llevant de la Garrotxa, al sector muntanyós del cantó de tramuntana del terme, al cim d'una serralada que es desprèn del massís de la Mare de Déu del Mont, a l'esquerra de la riera de Segueró i dominant el veïnat de Jonquieres.

Mapa: 257M781. Situació: 31TDG810744.

Per arribar-hi cal agafar la carretera comarcal C-260, de Besalú a Roses. Poc després d'haver passat el quilòmetre 6, al costat d'una fàbrica de guix, hi ha un trencall, a mà esquerra, que puja a Santa Maria de Jonquieres. L'itinerari es pot fer amb un turisme, tot i que el camí presenta dificultats. (JVV)

Història

L'ermita coneguda popularment com de Santa Magdalena, situada al terme municipal de Maià de Montcal i sufragània de la parròquia de Sant Vicenç de Maià, fou l'església de l'antic priorat de Santa Maria de Jonquieres, el qual no apareix documentat fins al segle XIII, malgrat ésser anterior. La donació que féu el comte de Besalú i bisbe de Girona, Miró Bonfill, al monestir de Sant Pere de Besalú, l'any 978, esmenta com a afrontació d'un dels alous cedits "ipso fisco que dicunt Juncarias", tornant a citar-se el fisc comtal de "Joncarias" el 1027.

Tanmateix, és en el testament de Bernat de Beluespe, que féu el 1229, poc abans de marxar a l'expedició de conquesta de Mallorca, on, per primera vegada, queda documentada l'església de "Sancte Marie de Jonchariis".

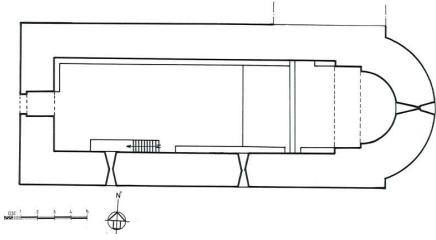
L'any 1245, Guillem de Cabanelles, bisbe de Girona, deixà a la mitra gironina tot allò que posseïa a l'església de Santa Maria de Jonquieres per raó del castell de Dosquers. Aquest priorat, segons figura en el document, depenia del monestir de Santa Maria de Vallbona, al bisbat d'Elna, que fou fundat pels monjos cistercencs de Fontfreda l'any 1242: " [...]Item dimittimus dignitati Episcopali quod habemus ratione castri de Duobusqueriis in ecclesia Sanctae Mariae de Junqueriis, si conquesiverit idem monasterium Villaebonae respondeatur ei in iure sive malo placito et calumnia.[...]"

Hom no sap res d'aquest priorat, llevat que surt esmentat en les Rationes decimarum de la diòcesi de Girona dels anys 1279 i 1280 com a "prioratu de lonqueriis", fins el 1377, en què Honorat de Sala, prior de Santa Maria de Jonquieres i procurador del prior de Santa Maria de Besalú, Pere, va rebre la confessió de diferents prestacions que feia al priorat de Besalú Ramon Vilanova de Navata. El 1443, l'església de Jonquieres tenia dos altars, segons informa l'acta de la visita pastoral feta aquell any, el més gran dedicat a la Mare de Déu i un altre a santa Magdalena, la qual, desaparegut el priorat, acabà per centrar la devoció de la gent de la zona.

Entre el 1462 i el 1472, durant la guerra civil que enfrontà la generalitat de Catalunya amb Joan II de Catalunya-Aragó, l'església de Jonquieres fou fortificada, restant sota les ordres de Berenguer Andreu de Queixàs (que fou nomenat capità pel duc de Lorena), i per tant, en contra del monarca. Segons Lluís Constans, el priorat degué ésser secularitzat molt aviat o bé governat per comandataris, ja que, el 1404, governava la casa el cardenal Verniariensis, essent el darrer documentat Onofre Salvador, secretari del bisbe Benet de Tocco, l'any 1582. No obstant això, el

1691, els Sinodals de la diòcesi de Girona esmenten el “prior secularis ecclesie de Jonqueriis”. (JFC)

Església

Planta, a escala 1:200, de l'església, constituïda per una nau rectangular, capçada a llevant per un absis semicircular i amb la porta d'ingrés a ponent. J. MARGUÍ-G. ANGLADA

L'església de Santa Magdalena de Maià és formada per una planta constituïda per una nau i un absis semicircular, orientat a llevant.

La porta d'accés a l'edifici és situada a la façana de ponent i és formada per un arc molt barroer, extradossat per un rengle de llosetes; posteriorment s'hi féu un timpà amb pedruscall. Al seu damunt s'obre una finestra, formada per tres arcs en gradació, amb dues impostes que recolzen sobre sengles columnes coronades per capitells. Els dos arcs exteriors presenten un tipus de decoració a base de formes geomètriques. Les impostes són ornamentades amb motius florals i els capitells, amb temes figurats.

Vista exterior de la capçalera amb l'absis, el mur del qual és coronat per una cornisa decorada amb discs. J. M. MELCIÓ

La part exterior de l'absis ha estat sobrealçada posteriorment a la construcció inicial, i l'alçada primitiva resta marcada per una cornisa. Al bell mig de la conca absidal s'obre una finestra amb arc de mig punt i de doble esqueixada, característiques que també defineixen les dues finestres obertes al mur de migdia.

Al mur de tramuntana hi havia hagut una altra porta; actualment roman tancada. Segons R. Sala i N. Puigdevall, comunicava amb les estances del monestir adjacents. Els elements arquitectònics que hi ha damunt aquesta porta són interpretats per aquests autors com les restes del que podia haver estat una galilea o un petit claustre, sense especificar més detalls ni les raons d'aquesta suposició.

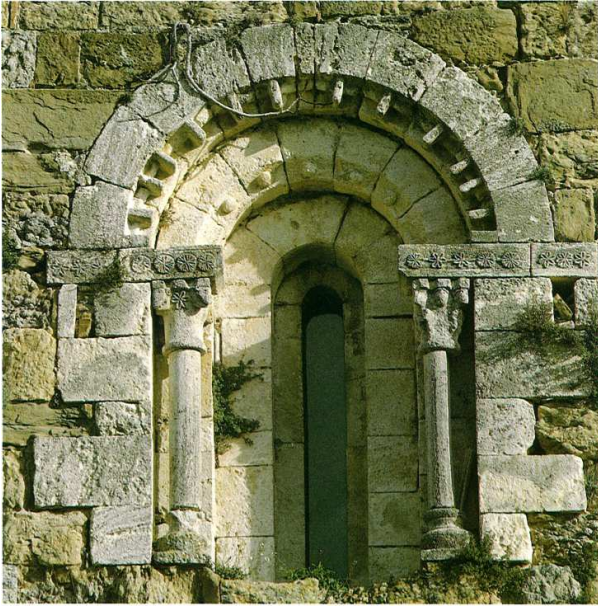
A l'interior, la nau és coberta amb volta de canó apuntada i l'absis, amb volta de quart de cercle. (EBC)

L'aparell exterior dels murs constitueix la part més interessant de l'edifici, en especial la part inferior dels murs de la nau, on s'observa un aparell de petits carreus simplement escairats, sense polir, disposats en filades uniformes però irregulars. En aquest aparell és perfectament integrat el portal al qual hom s'ha referit ja. A partir de mitja alçada de les façanes s'observa un notable canvi d'aparell, com si l'obra hagués estat interrompuda i represa posteriorment. El mur continua amb un aparell de carreus, de mides més grosses que els petits carreus de la part inferior, no gaire polits i disposats molt uniformement. Aquest aparell, més perfeccionat, abasta la part alta dels murs i tot l'absis.

Sembla clar que la part inferior dels murs correspon a una obra del segle XI, probablement del final del segle, malgrat la imperfecció del portal, que segurament no devia acabar-se, o potser fou enderrocada, i que es degué reprendre poc temps després, ja amb una nova tecnologia constructiva. De fet, les proporcions originals apunten ja cap als tipus habituals del segle XII i per això creiem que no deu ésser gaire anterior la data de la seva concepció. (JAA)

Escultura

L'església de Santa Magdalena de Maià de Montcal conserva, a la façana de ponent, una finestra treballada amb escultura a la part exterior de l'edifici. Aquesta finestra és decorada amb la gradació d'un arc de mig punt que dona lloc a dues arquivoltes, cada una d'elles decorant l'extrem interior de les dovelles que formen els dos arcs externs. A banda i banda de la llum de la finestra hi ha una columna amb base i capitell sobre les quals reposa una imposta també decorada. Al nivell d'aquestes impostes i a continuació de les dovelles de l'arc exterior hi ha un carreu que completa la decoració.

Finestra oberta al mur de ponent de l'església, damunt la porta d'entrada.

J. M. MELCIÓ

L'estructura d'aquesta finestra apareix també a la finestra de l'absis de Santa Maria de l'Estany i a Santa Maria de Cornet, totes dues al Bages, si bé sense impostes. L'estructura amb impostes, encara que més complexa, apareix a la finestra de Sant Pere de Besalú (la Garrotxa) i més correntment en les portes de Santa Maria de la Sala (el Bages) o Sant Pau del Camp a Barcelona, entre d'altres.

La decoració de les dues arquivoltes és de tipus geomètric. El motiu que forma la primera arquivolta és compost per un cilindre que ressegueix l'escalonament de les dovelles interromput de manera regular i perpendicular per una peça rectangular que accentua la radialitat de les dovelles.

En conjunt han estat representades dotze peces rectangulars possiblement de manera intencionada, ja que les dues segones dovelles sobre les impostes tenen sengles peces esculpides mentre que totes les altres peces només en tenen una. Lluny de voler explicar les dotze peces amb arguments, per exemple, zodiacals, n'és curiosa la coincidència, tenint present també que l'ornamentació de les impostes pot relacionar-se, com es veurà, amb una simbologia solar.

Aquest tipus d'ornamentació apareix també decorant una de les arquivoltes de la porta de l'església del monestir de Vallbona de les Monges(*) i a les portades de Cistella i de Sant Joan d'Isil(*). Tot i la simplicitat que presenta, aquest no és un motiu freqüent.

La segona arquivolta és formada per la successió de mitges boles sobre l'escairament, per la part interior, de les dovelles que formen l'arc interior. Aquest motiu és molt freqüent, tant en arquivoltes com en frisos de l'interior o exterior d'esglésies. Alguns exemples en aquest sentit són la portada de Sant Pere de Galligants, a Girona(*), la catedral de la Seu d'Urgell(*), l'església de Sant Esteve de Llanars(*) o la porta de l'església de Pelagalls(*).

A les impostes es distribueixen de manera irregular dos motius florals. El primer motiu correspon a una flor de sis pètals o sexfòlia, i el segon motiu és un desdoblament d'aquest primer que dona lloc a una flor de dotze pètals.

La sexfòlia és un motiu que apareix des d'època pre-romana i que té una gran difusió; apareix freqüentment vinculat al món funerari. Aquest és el cas d'alguns sarcòfags romànics conservats al Museu Episcopal de Vic(*) i d'altres trobats al Solsonès com el de Linyà, el d'Ardèvol, el de Santes Creus o el de Claret(*). També dins el món funerari són importants les representacions en esteles catalanes(*) i d'altres indrets de la Península, com és ara a Lara de los Infantes (Burgos)(*). Seguint J. Puig i Cadafalch(*), aquest motiu fou utilitzat també en època visigòtica en el conjunt de Santa Maria de Quintanilla de las Viñas, al fris que decora l'exterior de l'edifici(*). J. Fontaine el relaciona amb l'estela funerària de Lara de los Infantes, a Burgos, i que també apareix a Santa Maria de Lebeña(*).

Pel que fa a l'art pre-romànic, el motiu sexfoliat apareix en carreus com el de Gurb (l'Osona)(*) o en capitells com el de Sant Pau de Caserres (el Berguedà)(*).

Cal també esmentar la utilització d'aquest motiu ornamental en piques baptismals, junt amb altres tipus de decoració(*). Finalment, trobem la flor de sis pètals que decora portes i finestres, com en aquesta estudiada, juntament amb les impostes de Sant Pau del Camp, a Barcelona(*), o les arquivoltes de les portes de Sant Llorenç d'Isavarre, Sant Joan d'Isil o Sant Lliser d'Alos d'Isil, al Pallars Sobirà(*).

El fet que la sexfòlia estigui freqüentment relacionada amb un tipus de peces molt determinat ha fet que el seu simbolisme adquireixi una rellevància especial sovint exagerada, sobretot pel que fa a peces tardanes, atesa la progressiva pèrdua de significat d'aquest simbolisme. La flor de sis

pètals ha estat identificada com a símbol d'eternitat i immortalitat (i com a tal es troba en la imatgeria funerària anterior al cristianisme), com a símbol de l'ànima (a causa de la seva identificació amb el sis(*)), i com a signe de protecció de vius i morts(*), interpretació que podria donar-se a les impostes de Santa Magdalena de Maià de Montcal per la seva situació.

Cal esmentar també la interpretació solar d'aquesta flor de sis pètals i el paral·lelisme amb l'alquímia que aquesta lectura representa. En aquest sentit podria veure's una coincidència amb les dotze peces de la primera arquivolta.

Les columnes que completen la decoració de la finestra tenen una estructura similar a base i capitell. La decoració esculpida només es troba en els capitells, senzills i un d'ells molt erosionat. Ambdós presenten una decoració tripartida a la part superior. El capitell dret és format per tres volums que originàriament podrien haver estat tres caps similars al capitell 3 de Sant Llorenç de les Arenes (Baix Empordà), actualment al Museu d'Art de Girona(*). El capitell esquerre presenta la mateixa distribució als extrems del capitell mentre que al centre hi ha estat representada una flor de sis pètals igual que les descrites i analitzades a les impostes d'aquesta finestra.

La conservació general de la finestra és bona, deixant a part l'esmentat capitell l'erosió del qual en fa difícil la identificació.

Pel que fa a la classificació cronològica del conjunt, tot i tenint elements que hom pot datar en moments anteriors, creiem que la finestra fou construïda al final del segle XII o principis del segle XIII, i també que algunes de les parts poden haver estat reconstruïdes. (GYCP)